

Matti Hyrck

Ihmismieli ja Jumalan kokeminen

Tämän esitykseni pääväite on, että kun ihminen puhuu Jumalasta, hän on puheessaan väistämättä sidottu omassa piilotajunnassaan piileviin suhteessaolon mielikuviin. Hän voi mieltää Jumalan vain niiden kautta. Yritän tässä lyhyesti ja ylimalkaisesti kuvata jotain siitä, millaisia nämä tiedostamattomat mielikuvat saattaisivat olla ja miten ne voisivat vaikuttaa siihen, miten Jumalan ymmärrämme.

Freud oletti aikoinaan, että piilotajunta olisi kuin erilaisten tietoisuudesta aktiivisesti eristettyjen vietti-impulssien ja myös niitä vastaan suunnattujen impulssien varasto. Ne kaikki pyrkivät enemmän tai vähemmän sokeasti omiin päämääriinsä. Seurauksena on sisäisiä konflikteja. Ihminen huomaa usein tekevänsä jotain muuta kuin mitä oikeastaan haluaisi.

Freudin jälkeen hänen näkemyksiään on kehitetty edelleen moneen suuntaan. Eräs suunta on jumalakuvien tutkimisen kannalta erityisen mielenkiintoinen. Tämä objektisuhdeteoriaksi nimetty koulukunta on viime aikoina saanut muutoinkin lisääntyvää kannatusta psykoanalyttisen liikkeen piirissä. Sen kantaäiti Melanie Klein modifioi jonkin verran Freudin kuvaa piilotajunnasta. Klein oletti, että piilotajunnan impulssit etsivät tyydytystä hyvin tietyytyppisellä tavalla. Ne ovat hänen mukaansa olemukseltaan relationaalisia. Tämä tarkoittaa sitä, että mielemme sisälle pyrkii muodostumaan intensiivisiä kahden osapuolen välisiä tunnesuhteita. Klein nimitti näitä osapuolia sisäiseksi egoksi ja sisäiseksi objektiksi. Väärinkäsitysten välttämiseksi käytän seuraavassa egon sijasta subjektin nimitystä.

Sisäistä objektia voisi luonnehtia sanomalla, että se on ihmisen myötäsyntyinen mielikuva Sinästä, emotionaalisesti tärkeästä toisesta ihmisestä. Vastaavasti sisäinen subjekti on mielikuva Minästä, omasta itsestä suhteessa tuohon toiseen. Vaikka subjekti ja objekti ovatkin mielen omia luomuksia, ne muovautuvat jo vauvaiästä lähtien erityisesti suhteessa vanhempiin. Vanhempiin lapsi sijoittaa projektiomekanismia käyttäen sisäisen objektinsa, jolloin hänen sisäinen objektisuhteensa muotoutuu ratkaisevasti sen mukaisesti, millaista hoitoa hän kokee vanhemmiltaan saavansa. Sisäinen objekti saa silloin sisäisen vanhemman piirteet. Suhteessa vanhempiinsa lapsi omaksuu itse sisäisen subjektinsa roolin.

Sisäistä objektia ei kuitenkaan projisoida ainoastaan vanhempiin, vaan myöhemmin kaikkiin emotionaalisesti merkittäviin ihmisiin. Mielemme sisäinen objektisuhde muodostaa ikään kuin Kantin ymmärryksen kategorioihin verrattavat emotionaaliset

silmälasit, joiden lävitse näemme varsinkin itsellemme tärkeät ihmiset. Tämän vuoksi emme koskaan näe heistä objektiivista totuutta, vaan mukana on aina enemmän tai vähemmän omaa sisäisiin objektsuhteisiimme liittyvää materiaalia. Joskus kuva lähimmäisestämme voi muotoutua lähes pelkästään oman sisäisen objektimme muotoiseksi.

Sisäiset objektsuhteemme eivät ilmene pelkästään ihmissuhteissa, vaan inhimillisen kulttuurin kaikilla aloilla, kirjallisuudessa, elokuvissa ja kuvataiteissa. Lisäksi ne ilmenevät saduissa ja myyteissä sekä myös siinä, miten ihminen mieltää Jumalan. Tyypillistä on, että uskonnollisessa mielikuvamaailmassa Jumala saa objektin ja ihminen subjektin roolin.

Olen toistaiseksi tullut siihen tulokseen, että sisäisiä subjekteja olisi periaatteessa kahta eri perustyyppiä. Ne edustavat ihmissuhteiden kahta peruspyrkimystä, toisaalta kaipuuta läheisyyteen ja toisaalta halua olla itsenäinen ja vapaa. Tämän vuoksi kutsun sisäisiä subjekteja nimillä Riippuvainen ja Itseriittävä. Sisäisiä objekteja on sen sijaan useampia. Kuvailen tässä esityksessä viittä eri sisäistä objektiä. Yritän ensin esittää, miten ne ilmenevät ihmissuhteissa ja kulttuurissamme yleensä ja sitten sitä, miten niiden vaikutus ilmenee jumalakuvan alueella.

Houkuttaja

Varhaisin sisäinen objekti alkaa muodostua lapsen mieleen jo heti syntymän jälkeen. Olen kutsunut sitä nimellä *Houkuttaja*. Sen perustana on vauvan mielikuva, voisi sanoa myös hänen tulkintansa äidistä hoivan ja ravinnon antajana. Tuossa vaiheessa suu on se elin, joka muodostaa vauvan keskeisen tyydytyksen lähteen. Tyydytyksen tuottajana on alunalkuisesti äidin rinta, johon konkretisoituu houkuttajamielikuvan varhaisin perusta. Houkuttajaan liittyvät mielikuvat ovatkin usein syömisen, juomisen, imemisen tai imetyksi tulemisen sävyttämiä.

Meidän on tietenkin vaikea tarkkaan tietää, mitä pieni vauva kokee rintaa imiessään. Todennäköistä kuitenkin on, että tyydytyksen hetkenä ei ole elämyksellistä eroa hänen ja rinnan välillä, vaan koko olevaisuus on yhtä suurta hyvää oloa. Aikuisten kielellä voisi sanoa, että vauva kokee syövänsä rinnan itseensä, jolloin se hänen sisältään käsin täyttää hänen mielensä hyvydellä ja rakkaudella. Sisäisen objektimaailman käsittein voisi sanoa, että Riippuvainen imee silloin Houkuttajan itseensä ja sulautuu ekstaattisessa hurmiossa yhdeksi sen kanssa.

Aikuisen ihmisen elämässä tällainen sisäinen objektsuhde aktivoituu tyypillisimmillään juuri rakastumisen kokemuksessa. Rakastumisen kontekstissa sukupuoliyhdyntä huipentaa tiedostamattomassa piilevän Riippuvaisen ja Houkuttajan yhteensulautumisen mielikuvan. Tässä on ohimennen syytä todeta, että seksuaalinen ulkoasu voi kätkeä myös lukuisia muita aivan toisentyypisiä sisäisiä objektsuhteita. Mutta samaa Riippuvaisen ja Houkuttajan yhteensulautumisen kokemusta ihminen voi

tavoitella myös monella muulla tavalla, esimerkiksi alkoholin tai huumeiden tai vaikkapa joidenkin mystisten kokemusten avulla.

Uskonnollisessa mielikuvamaailmassa Houkuttajan Riippuvaiselle tarjoama tyydytys tuottaa kuvan paratiisista tai taivaasta. Taivashan on olotila, josta kaikki puute ja kärsimys on kadonnut. Siellä Jumala itse tyydyttää ihmisen kaikki tarpeet ja pyyhkii kaikki kyyneleet hänen silmistään. Siellä ihminen nauttii sanomattomasta autuudesta katsellen Jumalaa kasvoista kasvoihin. Jo tässä elämässä ihminen voi saada esimakua tästä autuudesta esimerkiksi ehtoollisessa, jossa hän syö itseensä Jumalan ruumiin ja juo hänen verensä. Myös mystikkojen kilvoitukset voivat hetkittäin johtaa uniomystican kokemukseen, jolloin raja ihmisen ja Jumalan välillä hetkeksi katoaa. Hengellisessä laulussa lauletaan:

"Sydämellä Jeesuksen olla on niin suloinen.
On niin tyyntä, rauhaisaa, niinkuin unta ihanaa."

Houkuttaja on kuitenkin olemukseltaan hyvin ambivalenttinen objekti. Se voi olla subjektia kohtaan, paitsi äärimmäisen hyvä, myös yhtä äärimmäisellä tavalla paha. Pahassa muodossaan se voi toimia kahdella päällisin puolin vastakkaisella tavalla. Ensinnäkin se voi näyttäytyä houkuttelevana ja viettelevänä, mutta samalla sitovana ja omistavana hahmona. Silloin se imaisee subjektin itseensä, joka kokee silloin syöksyvänsä loputtomaan syöveriin, kuin valo mustaan aukkoon. Kyseessä on siis oman erillisen olemassaolon menettämisen, psyykkisen kuoleman kokemus. Mutta myös päinvastainen kauhu on mahdollinen. Silloin Houkuttaja hylkää subjektin, joka objektista täysin riippuvaisena ajautuu sietämättömään yksinäisyyteen, äärettömän jäisen avaruuden loputtomaan tyhjyyteen.

Kristinuskoa varhaisemmassa mytologiassa Houkuttaja sai tyypillisen feminiinisen primitiivisen alkujumalattaren, Maaäidin muodon. Eri kulttuureissa sillä oli eri nimiä ja jossain määrin erilaisia vivahteita. Se oli aikoinaan muinaisten kreikkalaisten Gaia, kreetaalaisten käärmejumalatar, Vähän Aasian Kybele tai Astarte ja kanaanilaisten Baal. Moolokin hahmossa se vaati lapsiuhreja ravinnokseen. Tämä Suuri Äiti tarjoaa ihmiselle aistillista hurmaa, mutta sulkee hänet samalla kuolettavaan, yksilöllisen olemassaolon tukahduttavaan syleilyynsä. Suuri Äiti on siis sisäisen objektin heijastuma uskonnon alueella. Tällaista kollektiivista kulttuurin luomaa hahmoa olen nimittänyt *myyttisen persoonan* käsitteellä.

Suuren Äidin nielevä hahmo on nähtävissä myös saduissa ja sankaritaruissa. Hän on esimerkiksi noita-akka, joka paistaa pieniä lapsia uunissa ja sitten syö heidät. Hän voi olla myös verenhimoinen ihmissusi tai vampyyri tai jopa tulta syöksevä ja ihmisiä nielevä lohikäärme. Hän voi olla myös valas, jonka vatsaan ovat joutuneet mm. Joonas ja Pinocchio. Odysseus joutui kohtaamaan hänen vastustamattoman vetovoimansa seireenien laulussa. Tämä lauluhan oli ylimaallisen kaunista, mutta saattoi kuulijansa samalla ikuiseen orjuuteen.

Nielevällä tavalla pahassa muodossaan Houkuttaja ilmenee harvoin kristillisen perinteen sisältämän jumalakuvan piirissä. Sen sijaan se on demonisoitunut, jolloin siitä tulee Ilmestyskirjan Suuri Saatana, portto, lohikäärme ja maailman kansojen villitsijä. Tällainen Saatana viettelee ihmistä tarjoamalla hänelle aistillisia nautintoja, syntisen maailman suloista hekumaa. Joka näihin houkutuksiin lankeaa, menettää vapautensa. Hän joutuu synnin orjuuteen. Synnin lopullinen palkka on kuolema, kuten apostoli Paavali sanoo. Tällaisessa kontekstissa kuolema merkitsee tulemista demonisen Houkuttajan nielaisemaksi. Maaäiti ottaa silloin ihmisen helmaansa. Hänet kätketään maan poveen, esimerkiksi sarkofagiin, "lihan syöjään". Silloin hänen yksilöllinen olemassaolonsa lopullisesti tuhoutuu.

Mielikuva ihmistä nielevästä Saatanasta on konkreettisesti näkyvässä eräissä kristillisen taiteen dokumenteissa. Tässä yhteydessä tulee mieleen Danten *Divina commedia*. Siinähan Saatana on kuvattu hahmoksi, joka leukojensa välissä pureksii maailmanhistorian suurimpia peppureita. Suomalaisena esimerkkinä voisi mainita keskiaikaisen Rymättylän kirkon, jonka seinämaalauksissa Saatana on kuvattu suurena ihmisiä ahmivana kitana.

Kuolema voidaan kuitenkin mieltää myös tulemisena Houkuttajan hylkäämäksi. Jumalasuhteen alueella tämä ilmenee kokemuksena ihmiselle selkänsä kääntävästä Jumalasta. "On raudankova maa ja taivaan viha kauhistaa" lauletaan eräessä virressä. Kristillinen perinne tuntee ajatuksen kadotuksesta toisena kuolemana. Se on ihmisen iankaikkinen ja lopullinen ero Jumalasta, elämän lähteestä. Silloin Jumala lopullisesti hylkää ihmisen.

Hallitsija

Kehityksellisesti seuraava sisäinen objekti muodostuu osin reaktionä Houkuttajan kaoottista rajattomuutta ja nielevyyttä vastaan. Olen nimittänyt sitä nimellä *Hallitsija*. Samoihin aikoihin muodostuu myös uusi subjekti, Itseriittoinen. Näiden sisäisten agenttien yhteisenä tunne- ja mielikuvasisältönä on toisaalta valta, voima ja kunnia ja toisaalta myös kaikenlaisten aisti-impulssien kontrolli. Hallitsijan suurena tehtävänä on luoda selkeä hierarkkinen järjestys sisäiseen maailmaan.

Myös Hallitsija on ambivalenttinen hahmo. Sekin voi olla subjektiä kohtaan sekä hyvä että paha, mutta hyvin eri tavoin kuin Houkuttaja. Hyvässä muodossaan Hallitsija tarjoaa subjektille kokemuksen strukturoidusta yhteydestä vastakohtana Houkuttajan sulauttavalle symbioottiselle imulle. Tyypillisenä esimerkkinä hyvästä ja harmonisesta Hallitsijan dominoimasta ihmissuhteesta on kaikkeen pystyvää isäänsä rajattomasti ihaileva pikkupoika. Hallitsijamielikuva vaikuttaa kaikissa autoritaarisissa yhteisöissä, kuten esimerkiksi armeijassa. Se on myös eräiden poliittisten mytologioiden dynaaminen lähde. Sen aggressiivisimpia muotoja on fasismi, joka vaatii ehdotonta auktoriteettiuskollisuutta ja joka myös vihaa heikkoutta ja avuttomuutta.

Juutalaiskristillisen tradition piirissä Hallitsijan muotoista Jumalaa edustaa tyypillisimmillään patriarkaalinen *Herra Sebaot*, sotajoukkojen Jumala. Hän on taivaan ja maan kaikkivaltias Herra, joka istuu taivaallisella valtaistuimella täydellisessä pyhydessä ja puhtaudessa sanomattoman kirkkautensa ympäröimänä. Sitä kirkkautta ei syntinen ihminen kestä. Ihmiskunnalle Herra Sebaot antaa pyhän, ikuisen lakinsa. Joka sitä noudattaa, saa osakseen hänen mielisuosionsa, mutta joka sitä vastaan rikkoo, joutuu hänen vihansa ja tuomionsa alaiseksi. Synnintekijät ja lainrikkajat hän tuhoaa suunsa henkäyksellä.

Hallitsijan muotoisen Jumalan palvelijana ihminen pääsee osalliseksi hänen voimastaan ja kaikkivaltiudestaan. Mutta ihminen on ensin pestävä puhtaaksi synnin saastasta, sillä Hallitsija ei siedä mitään Houkuttajaan viittaavaa aistillista tarvitsevuutta. Hallitsijan valtaamassa maailmankuvassa seksistä tulee synnin ydin. Päästäkseen Hallitsijan muotoisen Jumalan yhteyteen ihmisen on ensin tehtävä parannus ja luovuttava syntisen maailman heikymästä ja riettaista iljetyksistä – siis Houkuttajan muotoisen Saatanan viettelyksistä. Kun hän on niistä puhdistunut, hänestä tulee Herran soturi. Hän saa tehtäväkseen kirkastaa Herran pyhän nimen kunniaa hävittämällä maailmasta kaikki synnin saasta ja oraaliset riettaudet – ja siinä sivussa myös kaikki epäpyhät ja vääruskoiset, jotka vastustavat Jumalan valtakunnan tulemistä.

"Ylös taistelemaan hänen johtaminaan,
joka muinoinkin kansansa voittohon vei.
Se on sortumaton, se on murtumaton,
joka Herrahan luottaa, mutt' itsehen ei.
Ylös oi, kutsu soi, nimessään eletään.
Herran tie, Herran tie
voittoon vie, voittoon vie,
siis pelko pois ja eteenpäin."

Itseriittoinen voi kuitenkin tuntea halua nousta kapinaan Hallitsijaa vastaan. Kertomus Daavidista ja Goljatista on eräs esimerkki tästä. Subjekti haluaa astua oman tahdon tielle, sanoutua irti alamaisuudestaan. Psykoanalyysin kielellä kyse on subjektin individuaatioprosessista, halusta luoda objektin auktoriteetista riippumaton oma identiteetti. Tällaista pyrkimystä Hallitsija ei siedä, koska se haluaa omistaa itselleen kaiken määräysvallan sisäisessä maailmassa.

Myös kristillinen traditio tuntee ihmisen hybriksen, pohjattoman ylpeyden, joka johtaa kapinaan ja haluun irrottautua Jumalasta. Kyse voi aluksi todella ollakin vapaustaistelusta, ihmisen pyrkimyksestä aikuistua lapsenomaisesta riippuvuudesta Jumalasta. Näyttää kuitenkin siltä, että tällainen taistelu muuttuu helposti vallanhimoksi. Kuten kirjailija Samuli Paronen totesi, orja ei aina kaipaakaan vapautta, vaan pikemminkin herransa valtaa. Hybriksen täyttämä ihminen nousee Jumalan valtaistuimelle ja ottaa hänen valtansa itselleen. Hän julistaa itsensä koko universumin valtiaaksi. Hän kieltää riippuvuutensa paitsi Jumalasta myös luonnosta, jonka hän alistaa oman valtansa alle. Tällainen pyrkimys on eräs punainen lanka länsimaaisessa

kulttuurissa erityisesti renessanssista lähtien. Teknologian voittokulku on entisestään vahvistanut tämäntyyppisiä hallinnan mielikuvia.

Hallitsijan dominoimassa mielikuvamaailmassa vanhurskas pelastuu nöyrytyksellä Jumalan väkevän käden alle. Mutta syntisen mielessä, olkoonpa hän sitten heikullinen Riippuvainen tai kapinallinen Itseriittoinen, herää pelko ja vavistus. Syntiselle ihmiselle kostava Jumala vainoaa häntä ja heittää hänet pyhässä vihassaan helvettiin. Kärsimyksen lähteenä siellä on tuli, entisaikojen yleisin ja tuskallisin kidutuskeino. Kärsimysten loputtomuus huipentaa tällaisen Jumalan julmuuden. Hänestä tulee kosminen sadisti. Kuten tiedämme, pyövelit keskitysleireissä ja kidutuskammioissa eivät enää voi tuottaa tuskaa, kun ihminen kuolee. Mutta iankaikkisuudessa tätäkään ulospääsyä ei ole. Helvetin liekkien tuottamalla tuskalla ei ole lainkaan loppua.

Myös Saatana voi saada Hallitsijan hahmon. Tällainen Saatana on itse asiassa kadotukseen tuomitsevan Jumalan työtoveri. Hän on se pukinsorkkainen sarvipää, joka iloitsee jokaisesta ihmisestä, jonka hän pikkupirujensa kanssa onnistuu syöksemään kadotuksen kauhuihin. Molempien mielestä syntinen ihminen, olkoonpa heikullinen tai kapinallinen, on rangaistuksensa ansainnut.

Vetäytyjä

Houkuttaja ja Hallitsija ovat varhaisimmat ja myös primitiivisimmät sisäiset objektit. Ne tuottavat hyvin mustavalkoisia tunnetiloja, joissa vaihtelevat äärimmäinen tyydytys ja yhtä äärimmäinen psyykinen kipu. Juuri erilaiset kivun ja tuskan muodot saavat sisäisen maailman ponnistelemaan sellaisten sisäisten objektisuhteiden luomiseksi, joissa kivun määrä olisi pienempi. Tosin näyttää käyvän niin, että samalla myös tyydytyksen intensiteetti pienenee.

Erästä tällaisessa tilanteessa muodostuvaa sisäistä objektia olen kutsunut nimellä Vetäytyjä. Sitä voisi pitää Houkuttajan kesytettynä muunnelmana. Se luo mielikuvan emotionaalisen etäisyyden muodostumisesta subjektin ja objektin välille. Tämä etäisyyden kokemus voi subjektista riippuen säilyttyä kahdella tavalla. Etäällä olosta Riippuvainen kärsii, mutta Itseriittoinen tuntee sen sijaan voivansa hyvin, kun se saa hoitaa omia asioitaan objektin niihin puuttumatta. Riippuvaisen riemuksi Vetäytyjä voi kuitenkin pistemäisellä tavalla lyhyeksi hetkeksi tulla subjektia lähelle, jonka jälkeen se taas vetäytyy kauemmas.

Tyypillinen Vetäytyjän ja Riippuvaisen välinen objektisuhde aktivoituu kaukaista rakastettuaan kaipaavan ihmisen mielessä. Tällainen rakastettu tuntuu kaikkien toiveiden täyttymykseltä suurena määrinä juuri siksi, että hän on niin saavuttamaton. Jumalasuhteen alueella tällainen mielikuva ilmenee esimerkiksi platoniselle perinteelle tyypillisenä kuvana vahvasti tuonpuoleisesta Jumalasta, joka on kuitenkin samalla ihmisen korkein hyvä, *Summum Bonum*. Hän on sielun syvimmän kaihon kohde, jonka luo ihminen halajaa kuin peura vesipurojen ääreen. Eräiden mystisten suuntausten

jumalasuhte sisältää tyyppillisiä Riippuvaisen ja Vetäytyjän väliselle suhteelle ominaisia piirteitä.

Sen sijaan Itseriittoisen roolissa oleva ihminen hyllyttää Vetäytyjän muotoisen Jumalan mielellään kauas taivaaseen. Tässä roolissa kaikenlainen läheisyys tuntuu tungettelevalta, ahdistavalta tai kiusalliselta. Ihanteeksi muodostuu porvariston hillitty charmi, jossa ihminen nauttii yksityisyyden tuomasta omasta tilasta. Jumalan läheisyys tai läsnäolo tuntuvat silloin tukahduttavalta, koska ne rajoittavat ihmisen itsemäärämisoikeutta. Jumala saa toki kaikin mokomin olla olemassa, mutta hänen tulee pysyä siellä taivaassaan ja antaa ihmisten hoitaa rauhassa omia asioitaan. Valistusaikana suosiota saavuttanut deistinen kuva kellosepästä, joka virittää maailman käymään ja antaa sen sitten tulla toimeen omillaan, sopii hyvin tällaiseen jumalasuhteeseen. Tällaisen ihmisen asennetta kuvaa osuvasti Voltairen suuhun pantu Jumalaa kuvaava lausahdus: "Tervehdimme toisiamme, mutta emme seurustele." Valistusajan jälkeen tämäntyyppinen jumalakuva on lisännyt suuresti suosiotaan. Meillä Suomessa sitä voisi pitää nykyisin suuren yleisön keskuudessa lähes vallitsevana. Siitä hiukan uskonnollisempi ja hiukan enemmän Riippuvaiseen päin kallistuva muunnelma on juhlapuheissa silloin tällöin esiintyvä kuva ylhäisestä, mutta etäisestä ja persoonattomasta kansojen kaitsijasta, joka johtaa kaikki asiat parhain päin.

Vaatija

Vetäytyjän muodostuminen on siis sisäisen maailman eräs vastaus sen psyykkisen kivun lievittämiseksi, joka väistämättä liittyy Houkuttajan ja Hallitsijan muodostamiin varhaisiin objektsuhteisiin. Tuota kipua on kuitenkin monta eri lajia. Eräs vaikeimpia on syyllisyyden tunne. Sisäisessä maailmassa syyllisyyden lähteeksi näyttäisivät muodostuvan ne vihan tunteesta kumpuavat aggressiiviset ja tuhoavat impulssit, joita subjektit voivat objekteihinsa suunnata. Houkuttaja herättää subjekteissa vihaa toisaalta sitovuutensa ja toisaalta hylkäävyytensä vuoksi. Sitovuudesta kärsii erityisesti Itseriittoinen ja hylkäävyydestä Riippuvainen. Hallitsija puolestaan herättää vihaa siksi, ettei se salli subjekteille aistinautintoja ja toisaalta siksi, että se vaatii niiltä kuuliaisuutta ja alistumista. Aistinautintojen puutteesta kärsii Riippuvainen ja alistumisen vaatimuksesta Itseriittoinen. Jossain vaiheessa psyykkinen kehitys saavuttaa kuitenkin tason, jolla subjektit havahtuvat vastuuseen omasta vihastaan. Silloin ne tulevat kykeneviksi tuntemaan syyllisyyttä aggressiivisista impulsseistaan. Tässä syyllisyyden ja vastuuseen heräämisen luomassa ilmapiirissä myös objektimielikuva muuttuu. Se muuttuu ankaraksi ja syyttäväksi hahmoksi, jota olen ruvennut kutsumaan nimellä *Vaatija*. Siinä missä Vetäytyjä on Houkuttajan kehittyneempi muoto, Vaatijaa voisi pitää Hallitsijan kehittyneempänä muunnelmana. Selvimpänä erona Hallitsijaan nähden on, että moraalit merkitsee sille enemmän kuin valta. Vaatijaa voisi pitää syyttävän omantunnon personifioitumana, joskin omatunto voi erityisen julmassa primitiivisessä muodossa olla myös Hallitsijan muotoinen.

Vaatija kaataa subjektin niskaan syyllisyyden kaikesta sisäisessä maailmassa vallitsevasta kärsimyksestä ja tuhoavuudesta. Se väittää, että subjektit ovat unohtaneet objektinsa hyvinvoinnin ja häikäilemättömässä itsekkyydessään ja piittaamattomuudessaan vahingoittaneet sitä. Se vaatii subjekteja pidättäytymään kaikenlaisista pahoista impulsseista, kuten esimerkiksi ahneesta aistillisesta tarvitsevuudesta tai objektia mitätöivästä itseriittoisuudesta. Lisäksi se vaatii subjekteja hyvittämään pahat impulssinsa ja korjaamaan objektin kärsimät vauriot.

Vaatijan muotoinen Jumala on Oikeus, Totuus ja Vanhurskaus. Hän vaatii ihmiseltä eettisesti korkeatasoista nuhteetonta vaellusta. Subjektin roolissa oleva ihminen joutuu silloin tuntemaan itsensä syylliseksi ja syntiseksi pyhän Jumalan edessä. Yhteys Vaatijan muotoiseen Jumalaan voi syntyä vain sen kautta, että ihminen tekee parannuksen ja luopuu syntisestä elämästään. Hänet tulee siis ensin tavalla tai toisella vanhurskauttaa ennen kuin hän voisi kestää pyhän Jumalan edessä. Hengellisessä laulussa lauletaan:

"Käy taiten, sä kristitty, kaita on tie,
ja portti on ahdas, mi elohon vie.
Ah, harvat sen löytävät ainoastaan,
muut tiehen ne viehtyvät laveampaan."

"Ei huoletta yksikään kulkea saa,
on vaaroja, joita ei vois odottaa.
Vain askele syrjään jo murhetta tuo,
se hukkuu, ken lihansa hallita suo."
"Ken käyvänsä luulevi taivahaseen
kuin mäkeä myötäistä vain huvikseen,
se pettyy ja paulahan muitakin vie,
vaan tuskainen, työläs on elämän tie."

Syyttäminen ilmentää Vaatijan aggressiivista puolta. Sen rakkaudellinen puoli voi näkyä esimerkiksi siten, että se palkitsee sellaisen subjektin, joka on onnistunut tukahduttamaan itsekkyytensä ja antautunut hoitamaan Vaatijaa. Rakkaus voi ilmetä myös siten, että se antaa subjektille sen pahat teot anteeksi. Vaatijan suorittaman anteeksiantamuksen edellytyksenä kuitenkin on, että subjekti ensin tunnustaa pahat tekonsa, sitten pyytää niitä anteeksi ja lupaa lopuksi jatkossa pidättäytyä pahan tekemisestä.

Vaatija onkin eräs kuva synnit anteeksi antavasta Jumalasta. Kirkkomme pietismin sävyttämässä perinteessä tällainen kuva on ollut aika yleinen, jopa hallitseva, erityisesti joitakin vuosikymmeniä sitten. Se on antanut kirkollemme depressiivisen, harmaan ja syntikeskeisen ilmeen. Tärkeää on ollut kaidan tien vaeltaminen ja taistelu oman syntisen lihan viettelyksiä vastaan. Taistelu on tähdännyt oman itsen unohtamiseen ja Jumalan ja lähimmäisen palvelemiseen. Oman tahdon tie ja Jumalan tahdon tie ovat muodostuneet toistensa vastakohdiksi.

Koska Vaatijan muotoinen Jumala voi kuitenkin antaa synnit anteeksi, monet ovat löytäneet helpotusta hänen yhteydessään. Mutta joillekin hän on ollut myös suuren ahdistuksen lähde. Tämä johtuu siitä, että Vaatijan anteeksiantamus on syvimmiltään aina ehdollinen. Vaatijan muotoinen Jumala voi kyllä antaa anteeksi, mutta hän edellyttää samalla, että ihminen tekee parannuksen ja luopuu syntisestä elämästään. Parannukseen kykenemätön ja ytimiään myöten syntinen ihminen ei voi silloin vakuuttautua armosta. Ytimeltään toisenlaista anteeksiantamusta edustaa esimerkiksi tuhlaajapojan isä. Palaan häneen kohta.

Parantaja

Primitiivisimmät sisäiset objektit, Houkuttaja ja Hallitsija ratkaisevat pahan ongelman erottamalla toisistaan hyvän ja pahan objektimielikuvan ja sijoittamalla ne mahdollisimman kauas toisistaan. Seurauksena on siis mustavalkoinen maailmakuva, jossa osapuolina ovat kuten lännenfilmeissä baddies ja goodies. Hyvät ovat hyviä ja pahat pahoja. Tämä ratkaisumalli pahan ongelmaan lienee ihmiskunnan elämässä kaikkein yleisimmin käytössä. Mm. kaikki sodat rakentuvat keskeisesti sen varaan.

Vaatijan dominoima mielikuvamaailma tarjoaa kuitenkin toisenlaisen, vaikeamman ratkaisun. Siinä hyvä ja paha lähenevät toisiaan. Tämä tapahtuu ensinnäkin siten, että subjekti ottaa pahuutensa omakseen, ei siis näe sitä aina vain objektissa. Mutta myös pahan anteeksiantaminen lähentää hyvää ja paha toisiinsa. Vaatijan toimesta suoritettu anteeksiantamus jää kuitenkin sikäli vielä mustavalkoisen maailmankuvan puitteisiin, että Vaatija itse pesee kätensä kaikesta pahuudesta. Se näkee itsensä idealisoituna hyvytenä. Subjektit ovat yksin vastuussa kaikesta pahasta, joka voidaan tosin antaa niille anteeksi, jos ne lupaavat tehdä parannuksen.

Sisäisen maailman näkökulmasta pahan ongelman ratkaisemiseksi tarjoutuu kolmaskin mahdollisuus. Se ulottuu anteeksiantamuksen ja kaikenlaisen moraalijuridisen ajattelun tuolle puolen. Se edellyttää sellaisen objektimielikuvan muodostumista, joka rakastaa subjektia niin paljon, että suostuu jopa kärsimään subjektin hyvinvoinnin vuoksi. Olen kutsunut tällaista objektia nimellä *Parantaja*. Parantajamielikuvassa Houkuttaja ja Hallitsija ovat integroituneet epäitsekkään rakkauden ylivallan alle.

Subjektin kannalta kaikkein merkittävä on, että Parantaja kykenee sietämään itsessään subjektin siihen suuntaaman vihan ja tuhoavuuden. Houkuttaja ja Hallitsija eivät sellaista kestä. Ne joko tuhoutuvat tai kostavat. Vaatijakaan ei sitä pohjimmaltaan kestä, sillä se vaatii subjektia hyvittämään pahuutensa ja korjaamaan aggressionsa seuraukset. Pohjimmiltaan se rakastaa vain hyvää subjektia. Parantaja sen sijaan kestä ja ottaa vastaan subjektin aggression tuhoutumatta, kostamatta tai syyttämättä subjektia. Se ei vaadi myöskään anteeksi pyytämistä.

Tuhlaajapojan isä on tyypillinen esimerkki Parantajan toiminnasta. Hän ei edellyttänyt, että poika pyytäisi mitään anteeksi häneltä sen paremmin kuin Jumalaltakaan. Hän vain

iloitsi siitä, että poika oli palannut, koska hän rakasti poikaansa, siis näki pojan omissa silmissään hyvänä ja arvokkaana. Kyseessä on siis sellainen rakkaus, joka tekee kohteestaan arvokkaan. Sekä tuhlaajapoika itse että hänen veljensä ovat sen sijaan tyypillisellä tavalla vaatijamielikuvan vallassa. Molemmat ovat periaatteessa sitä mieltä, että oikeuden tulisi tapahtua. Tuhlaajapoika sanoi, ettei hän ole sen arvoinen, että isä kutsuisi häntä enää pojakseen. Veli taas oli sitä mieltä, että isä toimii perin juurin epäoikeudenmukaisesti, kun ei palkinnut häntä, joka oli nuhteettomasti palvellut isäänsä. Isä ei sen sijaan lainkaan piittaa kummankaan pojan juridis-moraalisesta kysymyksenasettelusta.

Parantajan olemusta voisi valaista myös esimerkillä uhmaikäisen lapsen ja hänen äitinsä välisestä suhteesta. Kuvitelkaamme, että tällainen lapsi löytää jostain äidin huulipunan ja rupeaa maalaamaan sillä huonekaluja. Ymmärrettävistä syistä äiti nappasee huulipunan pois. Seurauksena voi olla suunnaton raivokohtaus. Lapsi käy äidin kimppuun, puree, raapii ja potkii ja huutaa: "Kakka äiti!".

Miten äiti reagoi raivokohtaukseen? Hän voi raivostua takaisin, lyödä lastaan tai tukistaa oikein kunnolla. Lapsen sisäisessä maailmassa toteutuu silloin Hallitsijan kosto. Äiti voi myös pelästyä lapsensa raivoa, järkyttyä ja vetäytyä emotionaalisesti etäälle. "Äiti menee pois, kun olet noin tuhma." Silloin lapsi voi kokea, että hänen sisäinen Houkuttajansa tuhoutuu ja hän jää sisäisesti yksin. Tässä on jo vähän syyllistämisenkin makua, jolloin myös lapsen sisäinen Vaatija voi aktivoitua. Äiti voi lietsoa sitä enemmänkin ja sanoa esimerkiksi: "Äiti tulee vasta sitten takaisin, kun ensin pyydät anteeksi ja lupaat olla tästä lähtien kiltti." Hylätyksi tulemisen pelko on tehokas ase, ja lapsi voi suostua olemaan kiltti. Hänen on pakko alistua kuuliaisesti näihin Vaatijan muotoisen äidin ehtoihin.

Mutta äiti voi reagoida myös Parantajan tavoin. Perusedellytyksenä on silloin, että hän kykenee samastumaan lapsensa tilanteeseen ja tajuamaan, miten pahalta lapsesta tuntui, kun se menetti ihanan uuden lelunsa. Hän ei näekään silloin lapsen raivoa ilkeytenä tai pahuutena, jota lapsen pitäisi esimerkiksi pyytää anteeksi. Raivo on sen sijaan kipeän pettymyksen ja myös nöyryytyksen herättämä ymmärrettävä reaktio. Äiti ottaa raivoavan lapsensa syliinsä: "Mennään yhdessä piirtämään. Saat vähän kokeilla sillä huulipunallakin." Lapsi kokee silloin, että äiti otti hänen aggressionsa vastaan, ymmärsi siihen kätkeytyneen emotionaalisen viestin ja ikään kuin sulatti sen mielessään. Raivo hiipuu ja turvallinen olo täyttää lapsen mielen. Turva tulee siitä, kun hän huomaa, että äiti on niin vahva, että hän romahtamatta, kostamatta tai syyttämättä kestää kaiken sen vihan ja tuhoavuuden, joka lapsen mielessä raivoaa. Lapsen itsetunto lujittuu, kun hän tajuaa, miten arvokkaana äiti häntä pitää kaikesta kiukuttelusta huolimatta.

Brittiläinen analyytikko Wilfred Bion on nimittänyt container-funktion käsitteellä tätä äidin kykyä sietää ja sulattaa omassa mielessään lapsen sietämättömiä mielensisältöjä. Container-funktio on keskeinen parantava voima myös esimerkiksi psykoanalyttisessa hoitosuhteessa. Psykoanalyttikon tehtävänä on asettua ottamaan vastaan potilaansa

vaikeita tunteita, esimerkiksi masennusta, epätoivoa tai vihaa, ymmärtää niitä oman mielensä sisällä ja palauttaa ne sitten asiakkaalle siedettäväksi muuntuneina. Näin hän vahvistaa Parantajan asemaa potilaan sisäisessä maailmassa.

Container-funktio on eräs muoto Parantajaan sisältyvästä Houkuttaja-komponentista. Siihen sisältyvä Hallitsija-komponentti ilmenee Parantajaan oleellisesti myös kuuluvassa totuudellisuuden vaatimuksessa. Se ei syytä ihmistä, mutta auttaa häntä kohtaamaan realiteetit itsestään ja ympäristöstään. Totuuden etsiminen muodostaa myös psykoanalyysin ja analyttisen psykoterapian punaisen langan. Totuutta ihminen ei kuitenkaan kestä nähdä silloin, kun se herättää liian ahdistavia tunteita. Silloin hänen on paettava esimerkiksi Houkuttajan ja Hallitsijan mustavalkoiseen mielikuvamaailmaan, jossa kaikki paha lohkotaan itsestä kauas.

Myös Jumala voi saada Parantajan roolin. Kristus ihmiskunnan synnin ja kärsimyksen kantajana on eräs kuva tällaisesta Jumalasta. Suostuessaan ristiinnaulittavaksi hän otti itseensä ihmiskunnan pahuuden, tunsu sielussaan ja ruumissaan siihen sisältyvän tappavan vihan. Kristus voitti pahan vallan, ei miekalla voittoisan soturin tavoin, vaan kärsimällä, ottamalla ihmisten pahuuden itseensä. Hänen ylösnousemuksensa merkitsee silloin voittoa turmiovalloista, synnistä, kuolemasta ja perkeleestä. Kristinuskon ydinsanomana voisi pitää juuri Parantajan muotoisen jumalakuvan astumista ihmiskunnan historiaan. Sovitus on parantajamielikuvan muotoinen ratkaisu pahan ongelmaan. Sisäisen maailman näkökulmasta sovitusta voisi myös tulkita siten, että antaessaan Poikansa kuolla ihmisten edestä Jumala myönsi oman vastuunsa ihmiskunnan kärsimyksestä ja otti itse kannettavakseen sen seuraukset. Vaatijan muotoinen Jumala jättää vastuun ihmiselle, Parantaja ottaa sen omille harteilleen.

Kristuksessa yhdistyvät armo ja totuus. Armo mahdollistaa ihmiselle myös hänen oman tuhoavuutensa kohtaamisen tavalla, joka tekee sen omaksi ottamisen mahdolliseksi. Ihminen näkee samalla kertaa sekä oman pimeän puolensa että itsensä Jumalan rajattoman rakkauden kohteena. Tällainen asetelma mahdollistaa todellisen vastuun ottamisen itsestään ja omista impulsseistaan.

Olen nyt siis kuvannut viittä erilaista sisäistä objektia ja niitä vastaavaa myyttistä persoonaa, jumalakuvan muotoa. Haluan lopuksi erityisesti korostaa, että vaikka sisäisten objektien kokonaisuutta voi tarkastella jonkinlaisena kehityksellisenä jatkumona, ne eivät kuitenkaan ole kehityksellisiä siinä mielessä, että mikään niistä milloinkaan katoaisi mielen sisältä. Piilotajunnan ajattomuudessa ja paradoksaalisuudessa sisäiset objektit elävät jatkuvasti rinnakkain. Regressio ja progressio vuorottelevat. Ihminen voi työssään omaksua esimerkiksi Parantajan roolin, mutta suhtautua samanaikaisesti lapsiinsa vaikkapa Hallitsijan tavoin. Hän voi projisoida sisäisen Vaatijansa esimieheensä ja vaarallisen Houkuttajan puolisoonsa ja kohdella näitä lähimmäisiään vastaavalla tavalla. Usein kuitenkin meillä on itsekullakin jokin sisäinen objekti, joka erityisen painokkaasti dominoi sisäistä maailmaamme. Jokainen voi itse tykönsä mietiskellä, mikä näistä tuntuisi omassa elämässä erityisen tutulta.

Seuraava sivu:

[Eero Rechart ja Pentti Ikonen: Häpeälamaannuksen kliininen merkitys](#)